

4. Электрические системы. Математические задачи электроэнергетики. Т. 1 / Под. ред. В. А. Веникова. – М. : Высшая школа, 1970.
5. Гаврикова А. О. Экономическая оценка интеграции бытового потребителя в статусе партнера-регулятора в энергетическую систему региона / Сборник научных работ. Экономика в промышленности – М., 2013. – № 13. – 126 с. – С. 111-115.
6. Тиматков В. В. Серийное использование легкового электротранспорта в России: экономическая и энергетическая перспектива [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/Timatkov_5.09.11.doc. (дата звернення: 25.10.2013).
7. Постанова НКРЕ України № 497 від 23.04.2012 р. / Офіційний вісник України – 04.05.2012 р., № 32, ст. 1224.
8. Дубовский С. В., Ленчевский Е. А. Розроблення нової комплексної системи автоматичного управління електричним навантаженням ОЕС України на основі електротермічних споживачів-регуляторів [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/pze/2012_31/02ua_Dubovsky.pdf (дата звернення: 25.10.2013).

УДК 351:338.43

Голуб Т.І.
аспірант,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF STATE PROTECTIONISM MECHANISM FORMATION IN THE AGRICULTURAL ECONOMICS SECTOR

АНОТАЦІЯ

У статті визначено зміст аграрного протекціонізму, об'єкти та важелі впливу. Виокремлено роль держави. Проаналізовано методологічні підходи до формування напрямів державної підтримки аграрного сектору на основі визначення основних принципів розробки і функціонування механізму державного протекціонізму. Перелічені у статті заходи підтримки повинні доповнювати один одного та сприяти забезпеченню ефективного функціонування сільської економіки.

Ключові слова: державні підтримка, аграрний сектор, протекціонізм.

АННОТАЦИЯ

В статье определено содержание аграрного протекционизма, объекты и рычаги влияния. Выделена роль государства. Проанализированы методологические подходы к формированию направлений государственной поддержки аграрного сектора на основе определения основных принципов разработки и функционирования механизма государственного протекционизма. Перечисленные в статье мероприятия поддержки должны дополнять друг друга и оказывать содействие обеспечению эффективного функционирования сельской экономики.

Ключевые слова: государственная поддержка, аграрный сектор, протекционизм.

ANNOTATION

The article defines the content of agricultural protectionism, objects and leverage. Singled out the role of the state. Analysis of methodological approaches to areas of state support to the agricultural sector by identifying the basic principles of the development and functioning of state protectionism. Listed in the paper support measures should complement each other and contribute to the effective functioning of the rural economy.

Key words: government support, the agricultural sector, protectionism.

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки України є на сьогодні профілюючим напрямом розвитку всієї економіки країни, оскільки забезпечує до 20% валового доходу та до 30% робочих місць у країні. З іншого боку, це найменш захищений сектор національної економіки. Подолання наслідків соціально-еко-

номічної кризи, яка охопила усі країни світу та ускладнила умови функціонування аграрного сектора економіки, об'єктивно потребує ефективного механізму державного регулювання, особливо роль у якому відводиться аграрному протекціонізму.

Саме тому занадто актуальними в даний час постають питання вибору інструментів підтримки сільськогосподарських товаровиробників та шляхів виходу аграрної галузі із затяжної кризи через застосування заходів державного протекціонізму.

Аналіз попередніх досліджень. Багато відомих зарубіжних та вітчизняних учених-економістів присвячують свої праці вивченню проблеми державної підтримки діяльності підприємств аграрного сектору та її поліпшенню. Важливими серед них є наукові розробки Артушина В., Бетлій М., Горбика А., Дем'яненка М., Дієсперова В., Зінченко А., Кобути І., Назаренко В., Чапко І., Шайкіна В., Шевцова О. та інших дослідників. Проте, наявний досвід свідчить про цілу низку невирішених проблем. Недостатня глибина вивчення проблеми та необхідність пошуку ефективних шляхів її розв'язку зумовили актуальність теми дослідження та слугували основою її вибору.

Мета дослідження. Метою написання даної статті є аналіз та синтез методів створення механізму державної підтримки товаровиробників аграрного сектору на основі протекціонізму.

Виклад основного матеріалу. Державна підтримка аграрного сектора економіки полягає у тому, що держава шляхом застосування правових, адміністративних та економічних важелів регулює поведінку сільськогосподарського товаровиробника, визначає перспективи розви-

тку аграрного сектора економіки, виконує спрямовуючу роль щодо реалізації довготривалих програм розвитку. Перехідний період в аграрній економіці вимагає оптимального поєднання державного захисту та ринкових важелів.

Крім того, в умовах трансформаційної економіки значне місце слід приділити індикативному плануванню, розробці й реалізації цільових програм регіонального розвитку, контролю за умовами праці, прямому регулюванню цін. Але, на жаль, механізм державного протекціонізму аграрного сектора залишається недосконалим. У цьому визначну роль відіграє створення нормативно-правової бази, на що вказує значна кількість нормативно-правових актів, прийнятих останніми роками з метою підвищення ефективності функціонування сільськогосподарства.

Державна підтримка аграрного сектора характеризується зростанням бюджетних витрат у номінальному вираженні. Проте, хоча бюджетні витрати й чималі, рівень сукупної підтримки, яку фактично дістає сільськогосподарське виробництво, практично дуже низький [1].

Існують різні методи державної підтримки ринкової економіки, які можна об'єднати в дві групи: адміністративні (прямі) та економічні (непрямі). Застосування цих методів залежить від соціальних, економічних, історичних, політичних умов, стану розвитку та структури економіки країни [2]. Тому механізм державного регулювання економіки в кожній країні має свої особливості (рис. 1).

За визначенням В. Норта, зміст протекціонізму полягає у створенні державних законодавчих актів або ринкових стимулів, що використовуються для контролю за рішеннями підприємств в області ціноутворення, збутової політики або методів і обсягів виробництва [3].

Аналіз трансформації аграрної політики в зарубіжних країнах дозволяє зробити висновок, що використання в Україні в останні роки таких інструментів державного протекціонізму як: дорогий кредит, фіксований сільськогосподарський податок, скорочення фінансування багатьох аграрних програм не могло забезпечити відновлення технологічного базису галузі, що позбавляє підприємств можливості нарощувати конкурентні переваги.

Держава, роль якої в забезпеченні продовольчої безпеки зростає, не може дозволити розорення аграрних товаровиробників через їх суттєву залежність не лише від природних ресурсів, а й від коливань кон'юнктури ринку та конкуренції. До того ж нееластичність попиту на сільськогосподарську продукцію призводить до парадоксального явища: в урожайні роки селяни

через здешевлення продукції можуть втрачати більше доходу, ніж у роки з несприятливими погодними умовами.

Саме тому особливості державного протекціонізму аграрного сектора економіки регіону формує механізм розвитку сільського господарства, який передбачає наявність взаємоузгоджених елементів, таких як: нормативно-правові важелі; бюджетно-фінансове регулювання та цільова підтримка окремих регіонів – лідерів та регіонів середнього і депресивного розвитку; державні регіональні програми розвитку; створення та розвиток спеціальних економічних зон у певних регіонах; розвиток міжрегіонального та прикордонного співробітництва [5; 6].

Державні регіональні програми розробляються з метою активізації господарської діяльності та розвитку державних ринкових відносин у регіонах; забезпечення структурної перебудови агропромислових комплексів; вирішення проблем соціального характеру, пов'язаних із зайнятістю сільського населення, розвитком соціальної інфраструктури; ліквідації локальних соціально-економічних криз; створення умов для екологічної безпеки в регіоні тощо [7].

Тож, підсумовуючи зазначене вище, можна сказати, що методологічну підтримку заходів державного протекціонізму формують основні нормативні акти, що визначають цілі і завдання державної підтримки аграрної галузі. Тут, можна погодитися з думкою академіка НААН Дем'яненка Н.Я., який визначив першочергові

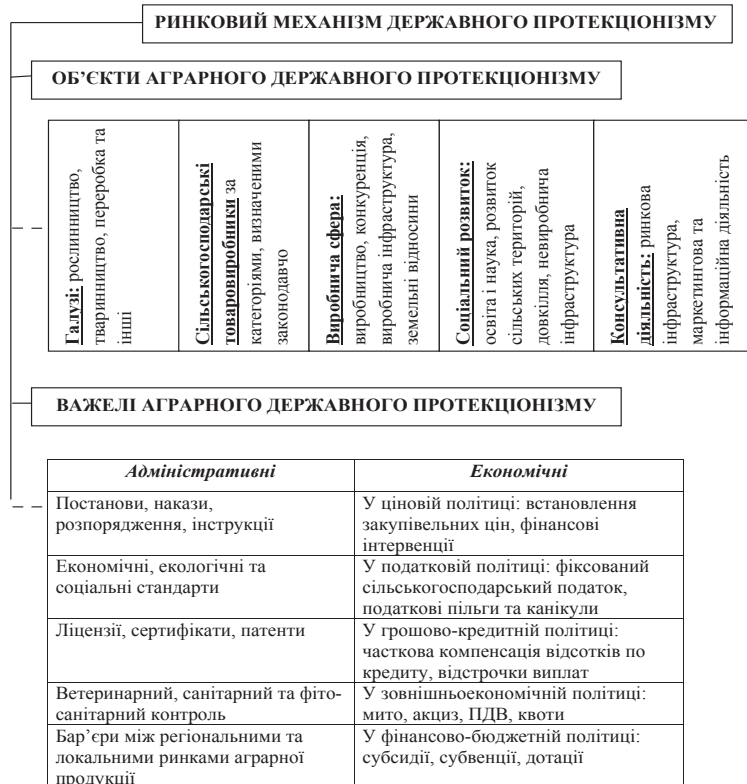

Рис. 1. Формування механізму державного аграрного протекціонізму

Джерело: [4], розробка автора

питання державного протекціонізму, що вимагають негайного вирішення:

1. Першочерговим залишається створення механізму та пошук інструментів підтримки сільськогосподарських підприємств. Для цього слід забезпечити конкурентоздатне виробництво продукції рослинництва та тваринництва, що в першу чергу забезпечують продовольчу безпеку країни.

2. Забезпечення притоку іноземних інвестицій задля відновлення ресурсного потенціалу підприємств, створення сучасної виробничої та ринкової інфраструктури, створення інтеграційних формувань із залученням банківського капіталу та наукових установ, створення інноваційних виробництв.

3. Інноваційний розвиток, що буде забезпечуватись виробництвом новітніх товарів, залученням висококваліфікованих кадрів, розвитком сільських територій [8].

Тому навіть після вступу до СОТ Україні слід вжити першочергових заходів щодо наступних позицій:

- правове закріплення і забезпечення принципу своєчасності та достатності обсягів фінансування прийнятих державних і регіональних програм;

- встановлення чітких нормативів по окремих, визначених державою, пріоритетних напрямків розвитку та розробка заходів покарання за їх невиконання;

- запровадження в дію систему моніторингу, звітності та аудиту за витрачанням бюджетних коштів на всіх рівнях;

Але основним заходом відродження аграрної сфери економіки є посилення антимонопольного захисту сільськогосподарських товаровиробників. Вирішити цю проблему допомогло б, перегруповання сільськогосподарських підприємств щодо розподілу коштів бюджетної підтримки зі встановленням жорстких критеріїв і форм підтвердження монопольних дій щодо внесених до переліку товаровиробників. Так, наприклад, в країнах ЄС при бюджетному фінансуванні сільського господарства приділяється саме програмному плануванню та звітуванню щодо використання наданих коштів.

Отже, проаналізувавши способи державного захисту сільськогосподарських товаровиробників, можемо визначити основні принципи розробки і функціонування механізму державного протекціонізму:

- ухвалення і розробка науково обґрунтованих програм, заздалегідь обраних державою по їхній пріоритетності щодо розвитку аграрного сектору;

- цілеспрямованість і обов'язкова гарантованість державної підтримки із забезпеченням зворотнього зв'язку у вигляді своєчасної звітності;

- рівнозначність всіх форм власності сільськогосподарських товаровиробників щодо отримання державної допомоги;

- основними принципами державного регулювання економіки мають бути: по-перше, мінімальне втручання державних органів у економічні процеси (ім доцільно делегувати лише ті функції, які не можуть бути забезпечені суб'єктами ринкових відносин); по-друге, вплив відповідних владних структур на розвиток соціально-економічних процесів здійснюється за допомогою встановлюваних державою економічних регуляторів і нормативів.

- захист інтересів вітчизняних товаровиробників шляхом:

- стимулювання експорту конкурентоспроможної продукції, перш за все переробних галузей промисловості;

- здійснення політики захисту внутрішнього ринку від імпорту продовольства і матеріально-технічних ресурсів, для виробництва яких Україна має можливості, запроваджуючи тарифи на її відповідні вітчизняні різновиди. Тариф є доцільнішим порівняно з квотою, адже він підвищує ціну на внутрішньому ринку порівняно зі світовою тільки на розмір власне тарифу і ніколи не перевищує цього рівня. У той час при квоті будь-яке збільшення внутрішнього попиту спричинятиме необмежене зростання внутрішньої ціни, оскільки задоволення цього попиту за рахунок імпорту неможливе [9].

- активне сприяння держави охороні та підвищенню родючості ґрунтів, захисту довкілля; розвитку селекції, плеємної справи і насінництва; здійсненню протипрозійних заходів, розвитку науки і здійсненню наукової діяльності у сфері агропромислового виробництва.

- розвиток соціальної сфери села, поліпшення умов життя на селі. Доцільно суттєво збільшити обсяги державних капітальних вкладень у будівництво житла, дитячих дошкільних закладів, загальноосвітніх шкіл, шляхів з твердим покриттям, газових мереж [8].

- регулювання процесів придбання землі і майна в агропромисловому комплексі.

- сприяння реформуванню організаційних форм господарювання, що відповідають ринковим умовам.

Одним з ефективних заходів державного протекціонізму, що забезпечить створення можливостей для розв'язання багатьох проблем, ми вважаємо, є розробка експортоорієнтованої стратегії розвитку аграрного ринку. Це забезпечить, по-перше, спрямування коштів від експорту на закупівлю технологічного обладнання для виробництва засобів виробництва нового рівня. Це сприятиме імпортозаміщенню у сфері технологічного оснащення сільськогосподарського виробництва, створенню нових робочих місць, а отже, і підвищенню попиту, здешевленню ресурсів.

- по-друге, промислове виробництво по можливості доцільно розміщувати в сільській місцевості, що позитивно вплине на соціально-економічне становище селян.

- по-третє, конкуренція на зовнішніх ринках та існуючі вимоги міжнародних організацій, зокрема СОТ, до умов виробництва, сприятимуть поліпшенню якості аграрної продукції і продуктів харчування.

Для країн, які своє майбутнє пов'язують із інтеграційними процесами, зокрема входженням до ЄС, у тому числі і для України, цей процес також передбачає постійне коригування протекціоністської політики як на національному, так і міждержавному рівні. Йдеться про формування нового ринкового простору та агропродовольчого регіону, що функціонують на єдиних правилах та нормах ЄС. За таких умов удосконалення політики аграрного протекціонізму повинно відбуватися: по-перше, у бік підвищення конкурентоспроможності суб'єктів вітчизняного аграрного ринку, внаслідок досягнення позитивних змін балансу експортно-імпорتنих операцій. При цьому логіка дій уряду повинна бути спрямована на кардинально нові заходи, серед яких важливе місце повинна займати система квотування і субсидування виробництва стратегічно важливих видів продукції сільського господарства та, по-друге, враховуючи багатofункціональну роль сільського господарства, сприймання його не тільки з позиції виконання функції виробництва продовольчих продуктів, але й виробника суспільних благ, базового інституту сільського розвитку, фундаменту історичних традицій та способу життя певного соціального прошарку населення, що є основним носієм духовних цінностей сучасного суспільства [1].

Саме останній аспект слід особливо підкреслити, оскільки він вимагає особливого пріоритету протекціоністської підтримки державою шляхом, наприклад, використання фінансових ресурсів спеціально створених у ЄС фондів, зокрема Європейського сільськогосподарського фонду сільського розвитку. У зв'язку з наведеним аргументом «на різних рівнях державного управління заходи підтримки повинні доповнювати один одного та сприяти забезпеченню ефективного функціонування сільської економіки, реалізації соціально-демографічної і соціальної політики на селі» [5].

Насамперед, акцентується на ряді протекціоністських заходів нетарифного характеру (ембарго, квотування, добровільні обмеження тощо), шляхом яких, наприклад, обмежуєть-

ся імпорт генетично модифікованої продукції в країни-члени інтеграційного об'єднання, або продукції, що за екологічними, санітарними, фітосанітарними чи ветеринарними нормами не відповідає європейським та світовим стандартам і несе у собі певні ризики для споживачів.

Висновки. Таким чином, за розглянутими вище напрямками, в країнах світу, з врахуванням їх національних інтересів відбувається протекціоністська підтримка сільського господарства як ключової галузі економіки, що не заперечується світовим співтовариством, однак, коригується у бік зміни її класичних аргументів. Серед великої сукупності передумов ефективного розвитку національної аграрної політики, де мають закладатися нові принципи аграрного протекціонізму, що не суперечать умовам ринкової інтеграційної економіки, одне з найважливіших місць посідає правове забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державні програми підтримки аграрного сектора: проект «Реформа у галузі сільського господарства, вдосконалення нормативно-правової бази». – К.: USAID, 2007. – 44 с.
2. Аграрний сектор України на шляху до євро інтеграції: монографія / Авт. кол.: Бетлій М. та ін. – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.
3. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт: [пер.з англ. І. Дзюб] – К.: Основи, 2000. – 198 с.
4. Дієсперов В. Відродження сільського господарства – загальнонаціональна справа [Електронний ресурс] / Дієсперов В. – Режим доступу: <http://komukr.kpu.net.ua>.
5. Аграрний протекціонізм: научные основы и механизмы осуществления в условиях рыночных отношений (Науч. тр. ВИАПИ им. А. А. Никонова; Вып. 17). – М.: ВИАПИ, ЭРД, 2007. – 472 с.
6. Горбик А. О. Аграрна реформа в Україні XVI-XX ст. / Горбик А. О. – К.: Інститут історії України НАН України, 1997. – 63 с.
7. Аграрна політика України: огляд та перспективи [Артюшин В., Чапко І, Кобута І та ін.] //Актуальні питання аграрної політики: зб. робіт 1999-2002; [упоряд.: В. Дем'янчук, О. Шевцов, В. Артюшин]. – К., 2002. – С. 100-174.
8. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку: доповідь на Дев'ятих річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 26-27 квітня 2007 р. / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 4-13.
9. Денисенко А. А. Забезпечення ефективної системи державного регулювання аграрного виробництва / А. А. Денисенко // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 89-96.